

KIRJALLISUUTTA

Perimmäisten kysymysten äärellä

Foskett, D. J., Pathways for Communication. Books and Libraries in the Information Age. London: Clive Bingley, 1984. 140 s.

D. J. Foskett on henkilö, jolle kirjastoteoria ja -käytäntö eivät näyttäydy toistensa vastakohtina, vaan saman asian elimellisinä osina. Myös omassa elämäntyössään hän on onnistunut yhdistämään toimimisen »kirjastokentällä», mm. Lontoon yliopiston kirjastossa, kirjastotieteen ja informatiikan opettajan ja tutkijan työhön. Yhdistämisen hedelmälliset tulokset on luettavissa Foskettin lukuisista julkaisuista. Kun D. J. Foskett kirjoittaa, hän poikkeuksetta liikkuu tieteenalamme perimmäisten kysymysten äärellä. Niin nytkin. Uudessa, tänä vuonna ilmestyneessä kirjassaan hän pohtii kirjastojen merkitystä tiedonvälityksessä informaatioaikakaudella ja kirjastonhoitajan työn suhdetta tietoteknologiaan.

Foskett ei tyydy aiheen kapea-alaiseen tarkasteeluun. Teitä tiedonvälitykseen hän jäsentää seuraavien lukujen kautta: (1) Informaatio ja ymmärtäminen; (2) Tiedonvälitys ja aikakirjat; (3) Tiedonvälitys ja yhteiskunta; (4) Informaatio ja käyttäjien psykologia; (5) Säilyttäjät ja löytäjät; (6) Teknologia ja kulttuuri; (7) Teoria ja käytäntö; (8) Muisti ja omaksuminen; (9) Vastausten etsiminen; (10) Luukeva yhteiskunta.

Kun kysymyksenasettelu lähtee liikkeelle näin laaja-alaisesti ja kun teos kuitenkin on melko suppea, vain 140 s., niin kovin spesifisiin kysymyksiin Foskett ei ennätä. Hän tyytyykin hahmottamaan kuvan kirjastoista informaatioaikakaudella panemalla asiat järjestykseen, kuvan osaset paikoilleen ja jättää yksityiskohtaisten piirteiden piirtämisen tuonneemmaksi. On tietenkin selvää, että jos haluaa kuvan vastaavan todellisuutta, niin juuri kuvan osasten sopiminen paikoilleen on oleellista. Vivahteet voidaan tarkentaa tämän jälkeenkin. Toivottavaa olisi, että Foskett jatkossa ilahduttaisi meitä näillä tarkennuksilla.

Foskettin suhde tietoteknologiaan on varsin selvä ja oikeastaan selkeydessään myös yksinkertai-

nen. Mutta perusasiathan ovat monesti luonteeltaan yksinkertaisia ja silti kaikkein vaikeimpia oppia. Foskettin mukaan tietoteknologiaa ei voida sulkea kirjastoista pois, poissulkemisessa ei edes ole mieltä. Kirjastoissa ja informaatiopalveluyksiköissä uusi teknologia voidaan ottaa avuksi. Se tarjoaa lukemattomia mahdollisuuksia selviytyä entistä paremmin yksitoikkaisista ja toistuvista rutiinitöistä, säästää aikaa ja välttää viivytyksiä. Tietoteknologia voi myös tarjota kokonaan uusia lähestymistapoja tiedon hakuun ja kirjaston koelmiin pääsyyn. Mutta, ja tämä on tärkeää, jos kirjastonhoitajat pitäytyvät omassa työssään vain rutiinitehtävien hoitamiseen, niin silloin nopeasti kehittyvä tietoteknologia korvaa heidät ennemmin tai myöhemmin. Rutiinitehtävistä koneet selviytyvät ihmistä huomattavasti paremmin, ovat nopeampia eivätkä (oletettavasti) tee virheitä.

Tietoteknologian tulo kirjastoihin kääntääkin väistämättä huomion kirjastonhoidon sisällöllisiin kysymyksiin ja niiden hallintaan. Tämä palauttaa Foskettin korostamaan kokoelmien rakentamisen ja kokoelmiin pääsyn takaavien luetteloiden ja luokituksen merkitystä. Luokitus on aina ollut Foskettin lempilapsi, siitä kertovat mm. hänen lukuisat aiheita käsittelevät julkaisunsa. Myös uudessa kirjassaan hän painottaa luokituksen ajatusten järjestämisfunktiota. Luokituksen tulisi heijastaa todellisuutta ja todellisuudessa vallitsevia suhteita niin hyvin kuin mahdollista. Näin tehdessään luokitus toimii tiedon karttana ja tämän kartan tunteminen on kirjastonhoitajan ammattitaitoa. Foskettin mukaan on hämmästyttävää, että kirjastonhoitajat ovat valmiita hyväksymään miljoonien puntien (markkojen) ja suunnattomien ponnistusten kuluttamisen kirjaston muuttaessa uusiin tiloihin, mutta ovat perin vastahakoisia kulluttamaan yhtään varoja tai voimia luokituksen parantamiseksi.

Tietoteknologian tulo kirjastoihin tuo mukanaan vaaran, että kirjastonhoitajat alkavat hahmottaa oman työnsä vain irrallisten informaatiopalasten mekaanisina siirtelijöinä. Tämä vaara voidaan Foskettin mielestä välttää, jos kirjastonhoitajat omaksuvat aktiivisen ja positiivisen roolin tiedonvälityksessä. He eivät saa kieltää rooliaan kulttuuriperinnön ja eri aikakausien viisauden säilyttäjänä, mutta tämän lisäksi heidän tulisi ymmärtää roolinsa tiedonvälityksen edistäjinä, uusien asioiden ja ideoiden esittelijöinä, lukijoiden uusiin kirjoittajiin tutustuttajina.

Foskettin herkkyyttä ja kykyä hahmottaa olenainen uudesta kirjastotiedettä ja informatiikkaa koskevasta keskustelusta osoittaa se, että hän ottaa keskeisesti esille tiedonvälityksen ja oppimisprosessin välisen suhteen. Kirjastonhoitajien roolin laajempi hahmottaminen edellyttää tämän suhteen ymmärtämistä. Foskettin mukaan emme jatkuvasti lisää irrallisia palasia ajatuksiimme ja jätä niitä järjestämättömiksi kasoiksi vaan pyrimme koko ajan strukturoimaan ajatuksiamme. Mitä enemmän onnistumme integroimaan uuden informaation aikaisempaan tietämyksemme, sitä suurempi on ymmärtämisemme.

Oppimisprosessin ymmärtämisen kautta Foskett löytää jälleen myös perustelut kirjaston olemassaololle. Hän kirjoittaa: »Me opimme muodostamaan käsitteitä käsittelemällä aktiivisesti meitä ympäröivää maailmaa, kokemalla, panemalla asioita järjestykseen ja luokittelemalla niitä, havainnoi-

malla eroja niiden välillä sekä tapoja, millä ne käyttäytyvät... Voimme oppia myös muiden kokemuksesta samoin kuin omastamme. Meidän ei tarvitse kokea kaikkea itse, voimme myös lukea, mitä muut sanovat. Sillä jos lukemamme sijoittuu sellaiseen ilmiöluokkaan, jonka me jo tiedämme, me ymmärrämme sen. Tämä muodostaa perustan sille, mikä arvo kirjastopalveluilla on yhteiskunnalle. Lukemalla hankittu informaatio voi olla toisenkäden informaatiota, mutta ei silti yhtään vähemmän käyttökelpoista.» (s. 41)

Uudessa kirjassaan Foskett toistaa jonkin verran ajatuksia, jotka ovat tuttuja jo hänen aikaisemmasta tuotannostaan. Perusasioiden toistaminen lienee joskus kuitenkin paikallaan, jotteivat ne hautautuisi irrallisten informaatiopalasten alle. Foskett katsoo aiheelliseksi toistaa mm. ajatukset teorian ja käytännön suhteesta, jotka hän on esittänyt jo artikkelissaan »Kirjastotiede ja informatiikka kehittyvänä tieteenalana — koulutuksellisia näkökohtia» (ilmestynyt suomeksi UDK ry:n tieteellisessä julkaisusarjassa). Foskettin mukaan teoria ilman käytäntöä on steriiliä, mutta käytäntö ilman teoriaa on sokeata. Mitä lujempi on teoreettinen ote, sitä vankempi on käytännön kokemus.

Kehä kiertyy umpeen. Aloitin Foskettista henkilönä, joka on onnistunut yhdistämään teorian ja käytännön omassa työssään. Lopetan Foskettin sanoihin teorian ja käytännön suhteesta. En soisi asian käsittelyn kuitenkaan päättyvän tähän. Teorian ja käytännön suhteessa lienee tällä hetkellä todella jäsentämisen tarvetta. Pathways for Communication -teoksen lukemista voi suositella, koska se auttaa siirtymään keskustelussa seuraavalle tasolle.

Mirja Iivonen

Viitteellisillä poluilla

Griffith, Belver & Small, Henry, The structure of the social and behavioral sciences literature. Stockholm papers in library and information science. Royal institute of technology library. 1983.

Griffith ja Small ovat tutkineet viiteanalyysin avulla mahdollisia luonnon- ja yhteiskuntatieteiden välisiä eroja. Arvioitavana olevassa tutkimuksessa he käyttivät yhteisviiteanalyysiä, jota he ovat aikaisemmin soveltaneet erikseen luonnontieteelliseen kirjallisuuteen. Tutkimuksen aineistona oli Social Science Citation Indexin (SSCI) vuosien 1972—1974 tietokanta.

Tuona aikana eniten viitatuista yhteiskuntatieteiden dokumenteista suurin osa oli psykologian alalta. Tulos ei ollut yllättävä, sillä SSCI:n aikauslehtivalikoimassa psykologialla on vankka edustus. Toinen tulos oli se, että eniten viittauksia, yli 200 viittausta, saaneet lähteet olivat monografioita — mukaan mahtui vain pari aikauslehti-artikkelia. Tulos poikkeaa selvästi luonnontieteistä saaduista viiteanalyysin tuloksista. Niissähän aikauslehtien asema on keskeinen.

Tekijät ryhmittelivät 26 eniten viittauksia saanutta dokumenttia pikaisen sisällönanalyysin avulla neljään ryhmään. Ensimmäisen muodostivat 'populaarit' kirjat, muun muassa Tofflerin »Future shock» ja Kuhnin »Structure of the scientific revolutions». Toisena ryhmänä oli metodikirjallisuus. Kolmas ryhmä sisälsi tutkijain merkittäviksi arvioimia käsitteellisiä töitä, joita mielestäni voisi pikemminkin luonnehtia joku uutta teoriaa luovaksi tai aikaisempia teorioita integroivaksi kirjallisuudeksi. Tähän ryhmään kuuluu esimerkiksi Chomskyn, Neisserin, Festingerin, Parsonin ja Mertonin teoreettisia pääteoksia. Neljännen ryhmän muodosti sellainen kirjallisuus, jossa tutkitaan tai sovelletaan tuloksia yhteiskunnallisiin ongelmiin. Näihin kirjoihin kuului muun muassa Colemanin ym. »Equality of educational opportunity». Kirjojen sisällön laadullinen pika-analyysi tuotti siis varsin järkevältä tuntuvia ryhmiä: populaari-, metodi- ja teoriakirjoja sekä tutkimustulosten soveltamista yhteiskunnallisiin ongelmiin käsitteleviä julkaisuja.

Erilisiin ryhmittelyihin perustuvien lisäanalyysien avulla tutkijat päätyivät esittämään, että yhteiskuntatieteissä käytettävä kirjallisuus on luonnontieteiden kirjallisuutta teoriarikkaampaa, vanhempaa ja monografiapitoisempaa. Yhteiskuntatieteiden sisällä tilastometodisesti »pehmeät» alueet käyttävät »kovempia» vanhempia, teoriarikkaampia julkaisuja ja monografioita.

Luonnontieteistä saatujen aikaisempien tulosten perusteella yhteiskuntatieteet näyttäisivät tutkijain mukaan olevan »patologisessa» tilassa. Ne käyttävät vanhaa kirjallisuutta ja äärimmäisen paljon kirjoja suhteessa artikkeleihin. Luonnontieteissä uudet löydökset ja teoreettiset sekä metodiset kehitykset julkaistaan nopeasti tieteellisissä aikauslehdissä. Patologialla tutkijat ilmeisesti tarkoittavat hieman samaa kuin Kuhn puhuessaan kriisiajan tieteestä, kun normaalitiede ajautuu umpikujaan anomalioiden vuoksi.

Pohtiessaan tulostensa pohjalta yhteiskuntatieteiden erilaisuutta luonnontieteisiin nähden tutkijat toteavat edellisten joko olevan patologisia tai sitten (luonnon)tieteen (science) metodi ei sovellu hyvin niiden tutkimuskohteisiin. Syitä tähän voi-